

אישה כותבת שכינה כותבת אישה

תהלים ליום רעש, סיון הרשפי¹

ספר שיריה של סיון הר שפי 'תהלים ליום רעש' הוא קובץ חי ורוטט המכיל שירה משובחת, ורבים הם הנושאים בהם ניתן לענות מתוכו. אני בוחרת למשוך חוט אחד, מרכזי, ולהתבונן בו יחד אתכם, רגע לפני שיחזור לחייו השיריים. כוונתי לאופן שבו מדובבת סיון את השכינה.

במסתו המופלאה 'תחת כנפי השכינה' כותב הלל צייטלין:

'יאמרו אחדים שהשכינה היא כבוד נברא, כבוד נאצל; יאמרו אחרים שהשכינה היא משל לכוח אלוהי השולט בעולם; יאמרו המקובלים שהשכינה היא משל למדה אחרונה, מלכות... בין הרים אלה אין אני מכניס כאן את ראשי. רואה אני, שבכל מקום שבעלי אגדה פוסקים מלדרוש והמקובלים פוסקים מלחקור במופלא, אלא אלה ואלה נעשים חוזים, הם שוכחים את כל התמיהות ורואים את השכינה כראות הנשיות העולמית, היופי העדן, הרוך, האהבה, החמלה, הצניעות, געגועי נצח, המיית נפש, ערגה שאינה פוסקת'.²

ועוד הוא כותב, בין ובתוך שתי מלחמות עולם:

'ואנו, אחרוני אחרונים, יתמי דיתמי, בני הצער שכמוהו לא היה...אודים מוצלים מן השחיטות ומן הפוגרומים, אני הצמאים וכמהים לגאול ורק לגאולה – מניחים אנו את ה'בינה' ואת 'חכמת שלמה'... ועינינו תועות ומבקשות את האם, את רחל המבכה על בניה, את אילת השחר, אותה 'עולימתא שפירתא' המתחננת בעדנו ובעד העולם כולו, המביאה גאולה לנו ולכל המדוכאים'.

רבות נכתב אודות השכינה וגלגולי משמעויותיה עד להפיכתה לייצוג עמוק ומורכב של ארכיטיפ הנשי בספרות הקבלית.³ קריאה באוצר הטקסטים שהוקדשו לה בתרבות היהודית בכלל, ובספרות הקבלית בפרט, מוליכה אל מכמנים אין סופיים של אהבה וערגה מהולה באימה מפני פניה של השכינה בשעות של דין וגלות, אל תיאורים מצמררים של אבירי השכינה הגדולים לאורך דברי הימים. איך נדו בשדות יחפים בעבורה,⁴ שואגים למולה כאריות עת הזעירה עצמה לנקודה מחיים אותה מדלותה ומקוממים אותה זעיר זעיר;⁵ איך ענדו מחרוזות תיקונים לצווארה, משערים בזהירות את רמזי קומתה.⁶

¹ הדברים שלהן הם עיבוד של דברי שנאמרו בערב לכבוד צאת ספרה של סיון הר שפי, תהלים ליום רעש, במכון יד בן צבי בירושלים בכ"ה סיון, תש"ע.

² הלל צייטלין, על גבול שני עולמות, 'יבנה תשס"ג, עמ' 113 – 126.

³ ראו למשל גרשם שלום, פרקי יסוד בהבנת הקבלה וסמליה, מוסד ביאליק תשמ"א עמ' 259 – 307, לביבליוגרפיה מקיפה בנושא ראו ד' אברמס, הגוף האלוהי הנשי בקבלה: עיון בצורות של 'אהבה גופנית ומיניות נשית של האלוהות, מאגנס תשס"ה.

⁴ ראו למשל ר' משה קורדובירו, ספר הגירושין: "כי הצדיק הולך נע ונד בעבורה...אנו גולין ומכתתין רגלינו לקבל סוד גלות ודיניה'. על ספר הגירושין ראו ב' זק, בשערי הקבלה של רבי משה קורדובירו, אוניברסיטת בן גוריון תשנ"ה, עמ' 17 – 23.

⁵ ראו למשל דרשת הינוקא דבלק, זוהר ח"ג קצא ע"א, או זוהר פנחס, ח"ג, רנ ע"ב...

⁶ על תיקונה התיאורגי של השכינה כקישוטה הכלה בתכשיטיה ראו למשל זוהר ח"א ח ע"א. תיקון מופלא ומיוחד של תכשיטי השכינה מחולל ר' משה קורדובירו במעיין עין יעקב בספרו אילימה, ראו: ב. זק, מעיין עין יעקב לר' משה קורדובירו, אוניברסיטת בן גוריון תשס"ט, וראו מלילה הלנר-אשד, 'החריטים והגליונים – על עיצוב תכשיטים ביצירת ר' משה קורדובירו, בתוך: לימוד ודעת במחשבה היהודית, אוניברסיטת בן גוריון תשס"ו עמ' 207 – 222. על שיעור קומתה של השכינה באדרות ובמעייין עין יעקב ראו שפרה אסולין, 'קומתה של השכינה: מקומו של הפרצוף האלוהי הנקבי בין האדרא רבא לאדרא זוטא', בתוך: סמכות רוחנית, מאבקים על כוח תרבותי בהגות היהודית,

אולם דומה, שעד לעת האחרונה ממש, לא שרה לה, לשכינה, אישה.
והנה בקובץ שיריה, תהלים ליום רעש, כותבת סיון הר שפי את השכינה מבפנים, מדובבת אותה בגוף ראשון, נוגעת בלב השושנה ועל כן ראויה לכתבה. עמך אנוכי, היא אומרת לה, בצרה, ולא דווקא בה.. וכשהיא כותבת אותה היא נוגעת בלב כולנו. ועבורנו, נשים כגברים כאחד, לראשונה פוצה אותה 'נשיות עולמית', כלשונו של צייטלין⁷ את פיה ומשמיעה דרכה את קולה היא, בגוף ראשון.

ותחילה, מסע הכלה.

סיון משאירה הרחק מאחור את אותם ש(במילותיה) – 'מוֹתָאִים כְּפִים נֶכַח צְמִידֵיהָ \ רֹקְעִים רְגְלִים בְּעֵבֹר נְעֻלֵיהָ \ מְנִיעִים בְּרֹאשָׁם אֶל הַיְנוּמָה וְשָׁלָה \ וְשָׁרִים עַל שְׁפֵתַי שׁוֹשְׁנָה מְצַפּוֹת \ וְשִׁבְגָן', כדי לכתוב את – 'מִסַּע הַכֹּלָה הָעֵתִיקָה \ סְבִיב לְמִלְךָ \ כְּאֶבְנִים מְפֻלְמוֹת לְבוֹתֵיהֶם \ חֲגִים בְּתֵהוּם בְּתוֹלָה'.

רק בפתיחה למחזור השירים האחרון 'עשר מסעות' נחשף הפסוק שלהבנתי מהווה תשתית לספר כולו – 'והבית בהבנתו אבן שלמה מסע נבנה' (מלכים א' ו ז). הפסוק ממלכים המתאר בפשטו את בניית מקדש שלמה, נדרש בזוהר שיר השירים,⁷ כתיאור בו זמני של הנחת אבן השתיה בלב התהום ושל בניית האשה מן הצלע. מסע הכלה - נסירתה, בנייתה, קישוטה והמפגש פנים אל פנים עם בן זוגה אחוז ללא הפרד בתיאור הבית בהבנתו מרגע הסעת האבן השלמה והנחתה בתשתית העולמות כולם ועד לרגע בו ניצבים זה מול זה מקדש של מטה מול מקדש של מעלה. שני ערוצי שיח אלה - שפת הבית בבניינו ובחורבנו, ושפת האהבה, אותה חוקרת סיון כשהיא הולכת מאברהם לשרה ומרבקה ליצחק מיעקב לרחל וללאה ומהם אל קודשא בריך הוא ואל שכינתיה, כ'יונת אֶלֶם רְחוּקִים \ בֵּין דְּמֵוֹתֵיהֶם לְעוֹף וּלְהַצִּיל \ מְלִים מְפִיִּסוֹת \ לְהַנִּיחַ עַל אֶדְן הַצֹּהַר \ עֲנָף דֶּק שָׁל שְׁלוֹם'. שני הערוצים, הולכים ומתפתחים בטקסט השירי, ועל צירי שתיה אלו הוא נארג.

הכלה והאבן, האשה והבית, שני דימויים רבי עצמה לשכינה זוכים כאן לדיבוב עמוק, מזוהים ללא הפרד גם עם הדוברת הנשית האנושית בשירים. מי היא האוהבת לך 'בְּכָל סְדְרֵי הַבַּיִת \ בְּכָל הַזְמַנִּים, גַּם בְּעַת הַמְּצוֹר \ גַּם בְּשִׁהַאֲשׁ אוֹחֲזֶת בְּקַצְוֵי הַחוֹמוֹת. ?
מיהי הבודקת את ביתה – האם הקירות קורניים? \ הַרְצַפּוֹת סְמוּת? \ אֲוִיר זֹרֵם בְּמַעְבְּרֵיהֶם \ וְשִׁעַר הַרְחֵמִים פְּתוּחִים? \ הַחֲלוֹנוֹת, שְׁקוּפִים אוֹ אֲטוּמִים? \ הַיּוֹנִים, האם הן ננוחות \ בְּסִתְרַת הַמְּדַרְגָּה? \ פְּתָקֵי הַתְּפִלָּה, כְּאֶצְבָּעוֹת יָלֵד בְּחֶרְפִּים, האם הם עומדים בְּפֶרֶץ?
מהו הבית שבחדרי חדריו 'נותר חָדָר אֶחָד רֵיק \ וּבּוֹ נַעֲמַד כָּל הַיָּמִים \ לֹא אֲסוּרִים בְּרֵהִיטִים \ קְרוֹבִים זֶה לְזֶה וְזֵהָבִים \ כְּנִפֵי עֲלִיד כְּנִפֵי עֲלִי... קְרוֹבִים זֶה לְזֶה וְזֵהָבִים \ פְּנִים אֶל פְּנִים' ?

(עורכים אק ארליך, ב' הוס וח' קרייסל) אוניברסיטת בן גוריון ומוסד ביאליק תשס"ט, עמ' 103 – 183, הני"ל, 'ההבניה הכפולה של דמות השכינה במעיין עין יעקב', מבוא למעיין עין יעקב לר' משה קורדובירו, עמ' סא – קיב.
⁷ ראו זוהר שיר השירים, זוהר חדש, סב ט"ב – ט"ג.

בשירתה של סיון הר שפי ניתן לראות בהשתאות כיצד מיתוסים קדומים, גבוהים ורבי עוצמה זוכים לקול אישי, מדובבים כחוויה פרטית, זוכים לפשר פנימי. נפילתה של רבקה מן הגמל, למשל, המתוארת בהומור דק באמצעות הביטוי האנגלי I fell in love, הופכת בו זמנית גם לתיאור נפילת השכינה ופשרה מתבאר מתוך שפת האהבה ומהווה מנוף להתעלות הגדולה, לעליית העטרה.⁸ היא כותבת: 'הנפילה היא נסיקה \ ומאה מדרגות שאטפס בעור שני \ היא המרקק אשר צריך אחי \ היא התרסקות פדי אליו להאסף, להבנות... נפילתי כי ידיו היו פרושות \ האדמה רחוקה מאי-פעם \ והיתה לי שהות להחליט: לפל \ לפל באהבה \ להתנפץ לאלפי רבקה.'

המקובל תואר לא אחת כגבר הניצב בין שתי נשים, אשת חיקו הארצית, והשכינה - האשה האלוהית. והנה לפנינו אישה המשוררת שירי אהבה עזים ומופלאים בו זמנית לשני גברים. לזה הארצי, ישאמי למדה לי לשחזר \ ולא למדה לי לטבע \ בזה הרקיע \ בעיניו... ולזה – האלוהי. ושירי אהבה כאלו לא שרה לו אף אשה, מאז השולמית של שיר השירים, ואפשר ממש בחוש להרגיש איך הוא 'מסמיק' נבדך. כך למשל בשיר 'פורים שפיל' סיון כותבת: 'אטעים בתפלה מלים מתוקות \ שעוד לא נגנתי באזניך: \ משגעת עליך \ אתה, מנמס ומבהל \ תצמד בגבך אל הפתל \ תמולל נבוכות את פתקי התפלה \ שהטמנתי לך בימים השפויים... אז אשר אהרת \ לא כאתה שולמית מהגנת \ (שהיתה קצת מנגממת וקצת קלאפטע) \ אז אפשט קלפומי \ נדי על הדלת \ אלחש: אני ערה ולבי ער \ השאר'.

בחלק זה של הקובץ השירי יורדת סיון הר שפי אל מתחת לשולחן הפנים, 'להיות הינדיק וללקט \ דמעות שהפלטו' 'להציץ לא-להים פתחו ובהו', שהרי 'המלך בשדה'. ואנו עמד מבקשים כמו ש' כל המהגנים כל הדוממים רוצים \ נשמה זרוקה \ מן השמים כמו מים טהורים \ וטהרנו'. אתך אנו נקראים אל בין הזאבים ליטול את שופרינו המוצנע עמהם ולקרוא – אני והו---, רצים 'על תער געגוע חד' כמו החלזונות רצוא ושוב, אל לב שבלולנו, 'רצים \ למרחקים גדולים \ בתוך הבית פנימה', 'שם אני לדודי ודודי לי \ נכנסים ובאים \ בגנזי נקדה \ הולכים ומתאנים \ בספירלת חמדה'.

תקצר היריעה מלתאר איך עם המשוררת אף אנו נרדמים על קרקעית הטנק המטלטל, לצדנו מכתבי האהבה של דוד, מוכתמים מלחמה, מוכתמים עליה, עת גם היא, כמוהו, כותבת תהלים ליום רעש. ממששים את הבית שבצלקת אנו מובלים אל לב המאפליה אל עשר מסעות הגלות שלשכינה. וכמו שדובבה אותה סיון הר שפי במסע הכלה, עת הונחה אבן הפינה, כך היא מלווה אותה עת היא מתגרשת מ'כרוב לכרוב וממפתן למפתן' 'מחדר השנה לחדר הילדים'. ואף היא, השכינה, משאילה לאשה המשוררת מלים שהיא חסרה, כשהמלח היס מדובב את כל פצעיה והיא מנסה 'לומר שירה עת מעשי ידי טובעים'. כששואלת הדוברת בשיר 'פיצד אסגר את ביתי', 'בנעילה?' \ בתפלה? \ בבקשת מחילה? \ או אשאר השער פתוח ואמר \ הרי אתה מתר \ לכל אדם \ ואנעל רק שצרי דמעות... או אז באות לעזרתה המלים הקדמוניות, מלים ששמו חז"ל בפי השכינה היוצאת

⁸ על מיתוס נפילת השכינה ועליית העטרה ראו למשל ברכה זק, 'סוד הזרקא במעיין עין יעקב שבאילימה לר' משה קורדובירו, ספר היובל לכבודו של פרופ' יוסף בן שלמה, דעת 57-59 (תשס"ו) עמ' 121-141; Green Arthur, Keter, The Crown of God in Early Jewish Mysticism, Princeton 1997.

מבית המקדש, חוזרת ומגפפת ומנשקת בכתליו ובעמודיו בוכה ואומרת: 'הָגוֹי שְׁלוֹם בֵּית מִקְדָּשֵׁי הָגוֹי
שְׁלוֹם בֵּית מְלָכוֹתַי הָגוֹי שְׁלוֹם בֵּית יִקְרֵי הָגוֹי שְׁלוֹם בֵּית מִקְדָּשֵׁי הָגוֹי שְׁלוֹם'.
וכך בשלום, שאיננו ממש שלום, את מסיימת קובץ שירים מופלא זה אותו את מעניקה לעולם.